

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДІАЛОГ**

Колективна монографія

Запоріжжя
2020

УДК 61:378:009

Г 94

Рецензенти:

Торкут Н.М., доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, директор Навчально-наукового шекспірівського центру, Запорізький національний університет.

Лепський М.А., доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології Запорізького національного університету

Дяченко М.Д., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу Класичного приватного університету

*Ухвалено до друку рішенням Вченої ради
Запорізького державного медичного університету
(протокол № 2 від 28 вересня 2020 р.)*

Редакційна колегія: д. філол. н., професор **Т.В. Гребенюк**; д. філос. н., професор **В.А. Жадько**; д. філол. н., професор **О.Д. Турган**; д. філос. н., професор **І.Г. Утюж**; к. пед. н., доцент **Л.І. Васецька**; к. пед. н., доцент **К.І. Гейченко**; к. філол. н., доцент **О.В. Гордієнко**; к. пед. н., доцент **А.К. Куліченко**; к. філол. н., доцент **Л.В. Сазанович**; к. н. з держ. упр., доцент **О.В. Соловйова**.

Відповідальний редактор: к. філол. н., доцент **Д.А. Москвітін**.

Г 94 Гуманітарні виміри сучасної медичної освіти : колективна монографія / відп. ред. Д.А. Москвітін. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2020. – 172 с.

ISBN 978-966-417-193-X

Колективна монографія містить наукові статті, присвячені актуальним питанням різноманітних галузей медичної гуманітаристики. Автори висвітлюють проблеми філософії, біоетики, лінгвістики, літературознавства, викладання гуманітарних дисциплін у медичних ЗВО та мовної освіти майбутніх спеціалістів у сфері охорони здоров'я. Видання розраховане на студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти та всіх тих, хто цікавиться сучасною медичною гуманітаристикою.

УДК 61:378:009

**За зміст статей і правильне цитування відповідальність
несуть автори.**

© Колектив авторів, 2020

® Видавництво Запорізького державного
медичного університету, 2020

ISBN 978-966-417-193-X

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА БІОЕТИКИ.....	6
<i>Утюж Ірина Геннадіївна</i> <i>Спиця Наталя Валеріївна</i> КОНСТРУКТИВНА СТОРОНА СОЦІОГУМАНІТАРИСТИКИ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ПОГЛЯД ІЗ МАЙБУТНЬОГО	6
<i>Жадько Віталій Андрійович</i> ЄДНІСТЬ ЛЮДИНОЗНАВСТВА І ПРИРОДОЗНАВСТВА ЯК ВИХІДНИЙ БАЗИС ГУМАНІТАРИСТИКИ	15
<i>Селетий Дмитро Петрович</i> СУТНІСТЬ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ БІОЕТИКИ ЯК НОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ДИСЦИПЛІНИ	26
II. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.....	36
<i>Трегуб Світлана Євгенівна</i> ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У МЕДИЧНИХ ВИШАХ.....	36
<i>Мегрелішвілі Марія Олексіївна</i> СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО» І «СВІТОВА ЦИВІЛІЗАЦІЯ» У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	42
<i>Жаворонкова Вікторія Василівна</i> <i>Беспала Лілія Володимирівна</i> ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	49
<i>Орел-Халік Юлія Владиславівна</i> <i>Скрипник Юлія Сергіївна</i> МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗВО	56
III. СПЕЦИФІКА МОВНОЇ ОСВІТИ У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	65
<i>Сазанович Лариса Вікторівна</i> <i>Куліченко Алла Костянтинівна</i> LANGUAGE BARRIER AS A CHALLENGE OF INTERCULTURAL EDUCATION (MOROCCAN ENGLISH AND NIGERIAN ENGLISH as cases in point).....	65
<i>Васецька Лариса Іванівна</i> <i>Соловйова Ольга Володимирівна</i> ІННОВАЦІЇ В НАВЧАННІ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ДОВУЗІВСЬКОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ: МЕТОДИ, ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ.....	75
<i>Гриценко Ольга Вікторівна</i> ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ....	89
<i>Ragrina Zh.M.</i> <i>Geichenko K.I.</i> «BLENDED LEARNING ENVIRONMENT» AS AN EFFECTIVE CONDITION FOR PROFESSIONAL TRAINING AT UNIVERSITIES.....	97

II. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.013.77:81'271]:61-057.875

Трегуб Світлана Євгенівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Запорізький державний медичний університет

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У МЕДИЧНИХ ВИШАХ

Анотація. Стаття присвячена аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду у педагогічній теорії вищої медичної освіти щодо означеної проблеми: формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів. Обґрунтована думка, що лікар – особлива професія типу «Людина – Людина», яка вимагає від її представників не лише високого рівня професіоналізму, компетентності, відповідальності, зосередженості, професійної деонтологічної культури, а й толерантного, коректного спілкування з пацієнтами та їхніми рідними на основі конструктивного діалогу, спираючись на принципи гуманізму й морально-ціннісні орієнтири. Її сутність і зміст, типові виробничі функції та завдання діяльності детермінують пошук засобів формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів у процесі фахової підготовки. Формування професійної культури спілкування є невід'ємною частиною професійного становлення студентів-медиків і одним з аспектів їх розвитку, що сприятиме вирішенню всіх завдань, поставлених перед вищою медичною школою. Виокремлені умови формування ПКС студентів-медиків. Сформованість професійної культури спілкування передбачає певний стиль спілкування лікаря з пацієнтами, родичами пацієнтів, колегами, фармацевтами; володіння навичками вербального та невербального спілкування; знання ділового етикету; володіння емпатією, толерантністю; застосування психотерапевтичних навичок під час професійного діалогу. Процес формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів не зводиться лише до педагогічного впливу на особистість. Він охоплює етично значущу діяльність лікаря в суспільстві, в якій задіяно багато ланок: від пацієнта до спеціалізованих закладів медицини, фармації. Основне завдання педагога медичних вишів – зробити цей процес цілеспрямованим та скерувати саморозвиток особистості студента-медика на постійне самовдосконалення.

Ключові слова: формування, професійна культура спілкування (ПКС), діалог, взаємозв'язок студент-викладач, майбутні лікарі.

Abstract. The article is devoted to the analysis of home and foreign experience in the pedagogical theory of higher medical education on the identified problem: the formation of future doctors' professional culture of communication. It is substantiated that a doctor is a special profession of the "person-to-person" type, which requires from its representatives not only a high level of professionalism, competence, responsibility, concentration, and professional deontological culture, but also tolerant, correct communication with patients and their relatives on the basis of constructive dialogue, relying on the principles of humanism and moral and axiological orientations. Its essence

and content, typical functions and tasks determine the search for means of forming future doctors' professional culture of communication in the process of professional training. The formation of a professional communicative culture (PCC) is an integral part of the professional formation of medical students and one of the aspects of their development, which will contribute to solve all problems posed in front of a higher medical school. The conditions for the PCC formation of medical students are singled out. The formation of a professional communication culture involves a certain style of communication with a doctor, patients, their relatives, colleagues, pharmacists; possession of verbal and nonverbal communication skills; knowledge of business etiquette; possession of empathy, tolerance; application of psychotherapeutic skills during a professional dialogue.

The process of forming future doctors' professional culture of communication is not limited to the pedagogical impact on the person. It covers the ethically significant activity of a physician in a society in which many sections are involved: from a patient to specialized medicine, pharmacy. The main task of a lecturer of medical universities is to make this process purposeful and to direct the self-development of a medical student's personality to constant self-improvement.

Key words: *formation, professional communicative culture (PCC), dialogue, student-teacher relations, future doctors.*

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції України та загострення актуальності проблеми охорони й зміцнення здоров'я людей посилюється тенденція до модернізації професійної підготовки майбутніх лікарів, здатних на високому професійному рівні виконувати фахові функції та підтверджувати своє соціальне призначення.

Сучасний стан медичного обслуговування в країні потребує докорінних змін, що зумовлює й оновлення професійної підготовки медичного працівника, яка є складним, тривалим і суперечливим процесом [9, с.14].

Освіта є необхідною умовою для підготовки спеціалістів у будь-якій галузі, вихідним моментом для професіоналізму, високого рівня і якості виконання дій спеціалістом у сукупності з індивідуально-особистісними рисами [5, с. 10].

Не можна не погодитись з тезою Уваркіної О. про те, що прогрес у медичній галузі безпосередньо впливає на професійну підготовку через систему вищої медичної освіти, змінює вимоги до рівня знань, умінь і навичок, їхнього творчого розвитку, світогляду, до надійності підготовки фахівців [9, с. 12].

Згідно з вимогами системи охорони здоров'я Великої Британії, крім традиційних медичних знань, майбутній лікар повинен володіти важливими знаннями з превентивної медицини, комунікативними навичками, знаннями про структуру, функції та роль родини в збереженні здоров'я, про соціальні та культурні особливості пацієнта [6, с. 338].

Ми вважаємо, що комунікативну культуру майбутніх лікарів потрібно розглядати крізь призму таких показників, як уміння слухати, наявність соціально-перцептивної, рефлексивної та емпатійної здатності, здатність ясно мислити в умовах стресової ситуації, особиста проникливість, спостережливість, творче натхнення, наполегливість у досягненні мети, націленість на самоосвіту, вміння переконувати, а також органічна міміка, жести, зовнішній вигляд, загальне враження, здатність до взаєморозуміння в

різних умовах обміну інформацією. Можна лише додати, що роль взаєморозуміння лікаря й пацієнта в умовах спілкування важко переоцінити [9, с. 87].

Мета статті полягає у виявленні та порівнянні досвіду формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів вітчизняних та зарубіжних дослідників останніх років.

Методи. Для досягнення мети дослідження, вирішення поставлених завдань використано теоретичні методи: аналіз і синтез медичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку особистості лікаря і професійної підготовки майбутніх лікарів; порівняння теоретичних аспектів щодо проблеми сутності та складників професійної культури спілкування; моделювання – для створення моделі процесу формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів у контексті цілісної системи їх фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел дає змогу констатувати, що сучасні наукові пошуки пов'язані з вирішенням окремих часткових проблем формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх медичних працівників, зокрема лікарів, досліджували зарубіжні вчені: С.Beckett, G. Ipnis (співпраця з пацієнтом як важливий елемент підвищення професійної культури спілкування) [10, с.19]; L. Mc. Corry, J. Mason (довідник з отримання знань щодо проведення професійного діалогу) [13, с.256]; R. Charon (питання емпатії та її застосування в процесі лікування різних хвороб та ін.) [11, с.1897].

Проблеми формування ПКС майбутніх лікарів торкалися й українські вчені, які розглядали: формування комунікативної та іншомовної компетентності студентів-медиків (Г. Єпіфанцева, М. Лісовий, О. Уваркіна); формування окремих професійно-особистісних якостей майбутніх лікарів, що забезпечать їх ефективну професійну діяльність в умовах сучасного полікультурного світу (О. Андрійчук, І. Кузнецова, М. Тараришкіна); формування професійної компетентності майбутніх стоматологів та інтернаціоналізацію вищої медичної освіти (Я. Кульбашна); формування творчого потенціалу сучасного лікаря (Р. Слухенська).

Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць останніх років дає змогу відзначити певні зміни в освітньому просторі медичних вишів. У зв'язку із цим особливої актуальності набувають питання пошуку нової якості формування професійної культури спілкування майбутнього лікаря в контексті фахової підготовки.

Ми погоджуємось з О. Андрійчук, що професійна підготовка студентів вищого медичного навчального закладу повинна реалізовуватися через якісне формування їх гуманістичного світогляду [1, с.27].

Для нашого дослідження важливим є висновок І. Кузнецової, що здійснення професійної діяльності вимагає від лікаря, крім спеціальних знань і досвіду, сформованості таких моральних якостей, як душевність і чуйність, уважність і комунікабельність, тактовність і ввічливість, чесність і правдивість, щедрість і великодушність, моральна чистота, взаємодопомога і взаємоповага, терпимість і наполегливість, рішучість і витримка, а також співчуття і співпереживання, тобто емпатія [3].

Цінним, на наш погляд, є заключення Г. Єпіфанцевої про те, що формування іншомовної комунікативної компетентності студента вищого медичного навчального закладу сприяє конкурентоспроможності майбутнього фахівця, адекватній міжкультурній комунікації в міжособистісному й професійному спілкуванні [2 с. 159]. Результати її досліджень засвідчують, що випускники вищих медичних навчальних закладів володіють іноземною мовою на невисокому рівні та не здатні використовувати її в професійному спілкуванні.

Навчання в медичних вишах України та закордоном є змішаним. Студенти відвідують лекції та практичні заняття; працюють в анатомічних класах та лабораторіях, проходять виробничу практику та курси по вибору онлайн.

Ми вважаємо, що успішне становлення майбутнього лікаря можливе завдяки наступним умовам: мотивація студентів-медиків; зворотній зв'язок викладачів і студентів; міждисциплінарні зв'язки; самоосвіта та саморозвиток. Тепер більш детально зупинимось на кожному аспекті.

Формування особистості майбутнього лікаря передбачає стійкий інтерес до навчання, вміння його планувати, організовувати свою діяльність, визначати конкретні навчальні дії, необхідні для успішного професійного навчання, програму їх виконання на конкретному навчальному матеріалі та чітку організацію вправ з їх формування.

Проте, сьогодні більшість студентів не має мотивації до навчання, не вміє слухати й записувати лекції, конспектувати літературу. Студенти не вміють виступати перед аудиторією, вести дискусію, давати аналітичну оцінку проблем.

Формуванню позитивної мотивації сприяє усвідомлення майбутніми лікарями тісного взаємозв'язку та взаємовпливу високого рівня розвиненості навичок спілкування й успішної діяльності в майбутній професії. Створення системи стійких позитивних мотивів сприяє кращому засвоєнню знань, умінь і навичок, важливих для майбутньої професійної діяльності, впливає на розвиток фахової діяльності студентів-медиків, слугує засобом застереження від професійної деформації.

Таким чином, для забезпечення мотивації до формування ПКС необхідно наповнити сферу навчально-виховного процесу відповідною інформацією, способами навчальної діяльності, формами спілкування тощо, які б надавали можливість формувати у студентів-медиків мотивацію до комунікативної професійної діяльності, інтерес до неї, позитивне особисте ставлення до фахової мовленнєвої діяльності та прагнення до накопичення відповідного мовленнєвого досвіду.

У навчально-виховному процесі вищої медичної школи відбувається взаємодія викладачів і студентів, яка передбачає обмін інформацією. Інформація подається студентам через слово викладача, а сприймання її здійснюється в процесі слухання (бесіда, пояснення, розповідь, лекція тощо). Від точності, яскравості, емоційності, забарвленості слова викладача, міміки, жестів залежить ефективність сприймання студентами необхідного для майбутньої професійної діяльності матеріалу.

Дуже важливу роль у формуванні ПКС майбутнього лікаря відіграє такт викладача, тобто педагогічно грамотне спілкування в навчальних ситуаціях зі студентами, вміння підібрати педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, здатність швидко оцінювати конкретну ситуацію і знаходити оптимальне рішення різних проблем в процесі навчання.

У процесі аналізу професійної підготовки майбутніх лікарів ми виявили, що дисципліни, які сприяють формуванню професійної культури спілкування, насамперед, є гуманітарними. З невеликої кількості цих предметів, що передбачені навчальним планом, ми виокремлюємо мовні дисципліни «Іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Латинська мова та основи медичної термінології», «Українська мова за професійним спрямуванням», а також заняття в університетській клініці, що спрямовані на формування ПКС майбутніх лікарів. На сьогодні виявлено далеко не всі виховні резерви зазначених дисциплін для формування гармонійно розвинутої особистості в навчально-виховному процесі, зокрема в професійно-моральному становленні лікарів. Підготовка із цих предметів має значні комунікативні та розвивальні можливості для збагачення інтелектуального, емоційного, морального, естетичного світу студентів медичного факультету, а також великий потенціал для формування та розвитку професійної орієнтації тих, хто здобуває вищу освіту за певною медичною спеціальністю.

Сьогодні непоодинокими є випадки, коли студенти-медики й навіть деякі лікарі сприймають хворого як об'єкт, тому бажання зробити спілкування з пацієнтом ефективнішим незрідка стикається з труднощами комунікативної компетентності. Часто випускники вищих медичних навчальних закладів на початку лікарської практики не вміють спілкуватися з пацієнтом та його родичами, недостатньо володіють необхідним комунікативними знаннями, не можуть успішно використовувати різні комунікативні засоби впливу. Пацієнти та їх родичі, у свою чергу, часто сприймають лікаря, перш за все, як людину за його доброзичливе ставлення до них і лише після цього, за результатами призначеного їм лікування, – як фахівця. У зв'язку із цим актуалізується проблема розвитку комунікативної компетентності майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки.

Для досягнення взаєморозуміння з пацієнтом, для успішного вирішення лікувально-діагностичних завдань, що суттєво впливають на результат конкретного захворювання та якість життя хворого загалом, майбутній лікар повинен досконало володіти методами й способами ефективного спілкування.

Серед розмаїття професій саме лікар має найбільш глибоко усвідомлювати місце та роль комунікації як засобу реалізації й координації професійної діяльності. Загальновідомо, що повагою та довірою пацієнтів користуються ті лікарі, які володіють методами вербального переконання й ураховують психологічні особливості особистості хворого та його стану, діагноз захворювання.

Висновок і пропозиції. Отже, підсумовуючи вищевикладене, на наше глибоке переконання, освіта лікаря, який займається лікувальною практикою, не повинна й не може бути обмежена самим лише комплексом професійних медичних знань, хоча їм належить, безсумнівно, найважливіше й першорядне місце.

Виокремлення умов формування професійної культури спілкування майбутнього лікаря повинно відбуватись на основі розуміння специфіки лікарської діяльності згідно з рівнем загальнокультурного розвитку та потребою студентів-медиків у самореалізації, зокрема як мовної особистості.

Список використаної літератури

1. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Волинський ін-т післядипломної пед. освіти. Луцьк, 2003. 193 с.
2. Епифанцева А. С. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности студента медицинского колледжа : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08. Оренбург, 2010. 199 с.
3. Кузнецова І. В. Формування культури спілкування майбутнього лікаря засобами іноземної мови. URL: <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/7790/>.
4. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінниця, 2006. 196 с.
5. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Київ : Знання, 2005. С. 24–30.
6. Орел-Халик Ю. В., Трегуб С. Е. Развитие познавательной деятельности будущих медицинских работников во внеаудиторное время. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал /* голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка. 2015. № 1 (45). С. 338–346.
7. Слухенська Р. В. Формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Запоріжжя, 2013. 264 с.
8. Тарарышкина М. А. Формирование профессионально-личностной культуры студентов в образовательном процессе высшей медицинской школы : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования. Москва, 2007. 180 с.
9. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2003. 200 с.
10. Beckett C. D., Ipnis G. Collaborative Communication: Integrating SBAR to Improve Quality/Patient Safety Outcomes. *Journal for Healthcare Quality*. 2009. № 31 (5). P. 19–28.
11. Charon R. The patient-physician relationship. Narrative medicine: a model for empathy, reflection, profession, and trust. *JAMA*. 2001. № 286. P. 1897–1902.
12. Krug S. E. The art of communication: strategies to improve efficiency, quality of care and patient safety in the emergency department. *Journal of Pediatric Radiology*. 2008. № 38 (4). P. 655–659.
13. Mc.Corry L. K., Mason J. Communication Skills for the Healthcare Professional. 2011. 256 p.